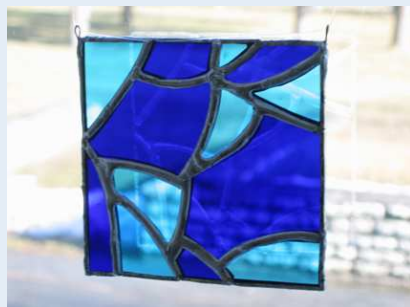




Tööandjale koolitus Swissotel 2008



INGRID JOOSEP, STINA SIEM
TALLINN



JUKS
NOORTE ÕPPEKESKUS

PUUETEGA INIMESED

Puuetega inimesi on kõikjal maailmas ja igas ühiskonnakihis. Puuetega inimeste arv maailmas on suur. Puuetega inimestel võib olla:

füüsiline puue (liikumispuue),
meelepuue (kuulmis-, nägemispuue),
intellektipuue ehk vaimupuue
psüühikahäire.

Puue võib olla:

kaasasündinud,
omandatud lapseas, murdeas,
või hilisemal eluperioodil,
edasiõppimise või tööelu ajal.

ÜRO andmetel on enamikus riikides umbes **10%-l rahvastikust** mingi funktsionaalne kõrvalekalle. Kui võtta arvesse ka perekond ja lähisugulased, tähendab see, et puude esinemine mõjutab ligi 25% rahvastikust.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PUUETEGA INIMESED

Puue iseenesest ei ole haigus, vaid funktsiooni kaotus või kõrvalekalle. Vastavalt puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadusele eristatakse kolme puudeastet:

keskmine, raske, sügav.

Eristus on selle järgi, kui suur on inimese kõrvalabi vajadus.

Puue ei tähenda automaatselt inimese **töövõimetust**.

Töövõimetus tähendab seisundit, kus inimene on püsiva terviserikke tõttu osaliselt või täielikult kaotanud töövõime ega saa üldse või endises mahus endale tööga elatist teenida.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PUUETEGA INIMESED

Puue on nii tervise kui ka **sotsiaalne probleem**. Puue kui sotsiaalne probleem seisneb selles, et puuetega inimesed vajavad sageli oma erivajadustest lähtuvat toetavat sotsiaalset ja füüsilist keskkonda, samuti ka piisaval hulgal oskusi ja teadmisi igapäevaelus toimetulekuks.

Praegune invapoliitika on viimase 200 aasta arengu tulemus. Teadmatus, mitteamustamine, ebausk ja hirm on olnud need sotsiaalsed faktorid, mis läbi aegade on isoleerinud puuetega inimesi ja takistanud nende arenemist.

Puuetega inimestele saab osutada väga erinevaid teenuseid. Kuid pakutavad teenused ja toetused ei ole kindlasti piisavad, kui nendega ei kaasne positiivset suhtumist.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PUUETEGA INIMESED JA TÖÖ

Tööl käimine demonstreerib puuetega inimeste ühiskonnakõlblikkust.

Eestis hakati puuetega inimesi toetama töö leidmisel ja töö säilitamisel juba 10 aastat tagasi, kuid seda tehti vaid üksikutes asutustes.

Viimase viie aasta jooksul on puuetega inimeste võimalused tööelus aktiivselt osaleda tunduvalt avardunud. Kui varem ei mõelnud peaaegu ükski ettevõtte puuetega inimeste kui potentsiaalsete töövõtjate peale, siis nüüdisajal on juba palju neid, kes võtavad puudega inimese tööle, vaadates esmajärjekorras tema oskusi ja seda, kas ta on suuteline täitma vajalikke tööülesandeid.

Vaatamata sellele, et igapäevaelus on märgata üha positiivsemat suhtumist, on puuetega inimeste kaasatus tööturul siiski väike.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PUUETEGA INIMESED JA TÖÖ

Puuetega inimestel peavad olema tööturul võrdsed võimalused ning nende tööga hõivamises on kaks suunda – kas avatud tööturg ja toetatud töö või kaitstud töö.

Toetatud töö tähendab puuetega inimeste rakendamist tavalises töökeskkonnas avatud tööturul.

Kaitstud töö tähendab spetsiaalsete töökohtade (ettevõtete) loomist puuetega inimestele.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



TOETATUD TÖÖ

Toetatud töö tähendab protsessi, kus puuetega inimesi, kellel tavaliselt pole olnud võimalust teha karjääri, aidatakse avatud tööturul töö leidmisel ja tagatakse neile vajalik toetus nii kauaks kui vaja.

Toetatud tööle rakendamine sisaldab järgmisi tugitegevusi:
planeerimine,
ettevalmistamine,
töölerakendumine,
töötamise toetamine,
järeltugi.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



KAITSTUD TÖÖ

Olgugi, et mõningates **kaitstud töö keskustes** võib töö tegemine olla pigem sümboolne, on see ikkagi töö tegemine – üks väga oluline osa inimväärikusest. Kui inimene ei ole võimeline pärast pakutavate toetusvõimaluste kasutamist minema avatud tööturule, siis on võimaluseks kas kaitstud töö või tasuta töötegevus.

Kaitstud töö keskused loodi tänu kasvavale vajadusele leida konstruktiivseid päevategevusi suurele hulgale inimestele, kes tahtsid ja suutsid töötada. Kaitstud töö keskuste kaudu sooviti tagada erivajadustega inimestele turvaline õhkkond, kus nad võiksid saada kutsealast väljaõpet, teha mõtestatud tööd ja saada osa niisugustest teenustest nagu rehabilitatsioon, teraapia, sotsiaalne treening ja koolitus.

Kaitstud töö ei pea ilmtingimata olema kasulik ja tootev, vaid see annab võimaluse töö harjutamiseks ja erialaste oskuste arendamiseks ning kui vähegi võimalik ka avatud tööturule edasi liikumiseks.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PUUETEGA INIMESSED JA TÖÖ

Enne puuetega inimestele töö pakkumist pööra tähelepanu!

Koostada **töökoha analüüs** – millised tööülesanded, millise tempoga, kui suure iseseisva otsustusvõime ja füüsilise jõuga töötada tuleb jne.

Mõelda, kui palju olete nõus oma senist töökorraldust ümber kujundama.

Kas lihtsamaid ülesandeid on võimalik koondada ühe inimese kätte (näiteks suures koolitusasutuses kõik paljundus- ja köitmistööd)? Kas olete valmis ühte töökohta jagama kaheks, kui teile pakutakse sellele kohale kaht sobivat inimest, kes kumbki ei saa oma erivajadustest lähtuvalt täispika tööpäevaga töötada?

Kas teate, millised on teie **ettevõtte töötajate** varasemad kogemused puuetega inimestega? Kas teil on mõni kolleeg, kes oleks valmis uutele töötajatele võib-olla tavapärasemast pikema aja jooksul uusi tööülesandeid selgitama?

Kas teie või teie renditavate tööruumide omanik on **nõus tegema ümberehitusi ning kui suuri kohandusi** ollakse valmis tegema (lävepakkude eemaldamine, kaldtee paigaldamine, tualetti käsipuude panemine, lifti ehitamine jne)? Kui palju ollakse nõus nimetatud kohandustele kulutama jne?

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE

Vaimupuue (vaimne alaareng) on intellekti peetunud või puudulik areng, mis põhjustab keelelise, tunnetusliku, liikumise ning sotsiaalse arengu piiratuse. Vaimupuue ilmneb esmakordselt lapseas (enne 18. a) ja seal, kus vaimsete tegevuste piirangutele lisanduvad kohanemisoskuste puudujäägid. Vaimupuue on **püsiv intellektipuue, eluaegne seisund**, mida ei ole võimalik ravida. **Vaimupuue ei ole haigus.**

Vaimupuue on kaasasündinud, raske haiguse või trauma tagajärjel tekkinud. Vaimupuuet **võivad põhjustada** geneetilised tegurid (pärilikkus), sünnieelne kahjustus, sünnitrauma näiteks infektsioonid, aju puudulik hapnikuga varustatus, ajukahjustus, peatrauma, kuid ka halvad keskkonnatingimused esimesel kahel eluaastal.

Intellektihäirega kõrvuti **võib esineda ka lisahäireid**, haigusi. Vaimupuudega sageli kaasnevatel psüühika- või kehalistel häiretel on olemasolevate võimete kasutamisele suur mõju. Kaasnevaid häireid, nagu autism, muud arenguhäired, epilepsia, käitumishäired või kehaline võimetus, võib leida mitmesugusel määral.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE

Vastavalt psüühikahäirete klassifikatsioonile jaotatakse vaimne alaareng raskuse järgi üldiselt **kerge, mõõdukas, raske ja sügav vaimne alaareng**.

Elanikkonnast 1-3% on vaimupuudega inimesed. Vaimne puue on Eestis ~ 15 000 inimesel. Vaimupuudele on **iseloomulik raskus õppida**, uusi teadmisi omandada **ja säilitada igapäevase eluga seotuid tegevusi** ning varemõpitud uutes olukordades kasutada.

Vaimupuue on eelkõige inimese intellektuaalsete võimete kahjustus, halvenemine, mitte aga tema muude iseloomulike oskuste, näiteks võime rõõmustada või end hästi tunda kahjustumine. Vaimupuue **piirab inimese tegutsemisvõimalusi ainult osaliselt**.

Vaimupuudega inimesed on **kõik omaette isiksused**, igaühel neist on oma vajadused, võimed, oskused, iseloom, tundeelu jne. Enamikel vaimupuudega inimestel on **samad vajadused nagu teistel inimestel** – omada sobivat elamispinda, võimalust hariduse omandamiseks ja meelepärasele tööle, vajaduse valida kellega aega veeta.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE

Vaimupuudega inimestel on erivajadused mõnedes valdkondades toimetulekul, **vajavad tihti palju abi ja tuge.**

Vajadused toimetulekuks: lihtsustatud keeles info, nõustamine, eriharidus, iseseisvat toimetulekut toetavad teenused kogu elu vältel, perekonna ja lähedaste toetus, ühiskonna mõistev ja teadmistele toetuv suhtumine.

Sobiva õpetuse, suunamise, arendamise ja hästi toimiva koostöö korral on nad võimelised suhteliselt hästi toime tulema iseseisvas elus. Kerge vaimupuudega inimesed võivad vajada lisaks põhiharidusele lisakoolitust (sageli elukestvat), kuid üldiselt saavad nad väikese toetusega elada iseseisvalt. Raskema puudega isikud vajavad sageli rohkem sotsiaalset toetust, näiteks isiklikku abistajat või tugiisikut. **Täielikult sõltumatut iseseisvust ei saavuta nad kunagi.**

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



MÜÜDID JA TEGELIKKUS

Vaimupuue ei ole vaimuhaigus. Vaimupuue on vaimne alaareng. Vaimuhaigus on haigus, perioodiline, tunded, mõtted ja käitumine ei allu tahtele, psüühilise tegevuse sügav häire, mille puhul tegelikkuse tunnetamine, kohanemine on moonutatud, raskesti häiritud ja isiksuse struktuur oma põhiolemuselt muutunud. Vaimuhaigus on mitmed psühhoatilised ja psüühikahäired, näiteks skisofreenia, meeloluhäired, näiteks depressioon jms. **25% põeb mingis eluetapis mõnda vaimuhaigust.**

Vaimupuudega ja psüühikahäiretega inimesed on ohtlikud ning kalduvad vägivaldale. Tegelikult ei põhjusta psüühikahäire ja vaimupuue vägivaldsust. Nende hulgas ei esine rohkem vägivaldsust kui kogu elanikkonna seas üldiselt.

Vaimupuude ja psüühikahäire põhjuseks on asotsiaalsed vanemad. Vaimupuue ja psüühikahäire ei sõltu sotsiaalsest klassist ega sissetulekust.

Vaimupuudega ja psüühikahäirega inimesed ei ole ise selles süüdi, et neil vaimupuue või psüühikahäire on, see ei sõltu tahtejõust.

Vaimupuue ja psüühikahäire ei ole nakkav.

Vaimupuue ja psüühikahäire ei ole haruldane ega harva esinev.

Vaimupuudega ja psüühikahäirega inimesed ei ole kõik loovad isiksused ega geeniused.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



PSÜÜHIKAHÄIRE

Sageli aetakse segi terminid “**psüühikahäire**” ja “vaimupuue”.

Termin “psüühikahäire” kirjeldab laia spektrit vaimseid ja emotsionaalseid seisundeid ja diagnoose, nagu näiteks stress, depressioon ja skisofreenia. Psüühikahäirete peamine erinevus vaimupuudest on see, et psüühikahäire tekib elu jooksul ning on ravitav.

Psüühikahäireid võib tekitada stressirohke elusündmus, nagu näiteks lähedase surm või töökaotus. Kuigi psüühikahäired võivad põhjustada stressi ja tekitada inimese elus kaose, on paljud inimesed võimelised selliste tunnete ja üleelamistega toime tulema ning suudavad elada täisväärtuslikku ja aktiivset elu. Psüühikahäireid ravitakse ravimite, psühhoteraapia ja asotsiaalse toetuse kombinatsiooni abil.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



DISKRIMINEERIMINE

Vaimupuudega ja psüühikahäiretega inimesed on erivajadustega inimeste hulgas **kõige diskrimineeritumad ja tõrjutumad** grupid. Kuigi üldises erivajadustega inimestesse suhtumises on näha olulist paranemist, on psüühikahäiretega ja/või vaimupuudega inimeste sotsiaalset kaasamist jäänud endiselt takistama märgatavad ja laialt levinud barjäärid.

Põhjuseks võib tuua psüühikahäiretega/vaimupuudega inimeste paigutamise pikaks ajaks **hooldusasutustesse**. See eraldab agad oma perest ning ühiskonnast.

Nii vaimupuudega kui ka psüühikahäiretega inimesed kannatavad ühiskonnas eelarvamuste, negatiivse suhtumise ja alandava kohtlemise all. Sageli diskrimineerivad neid tööandjad, sotsiaal- ja terviseteenused, majutusasutused ning kaupade ja finantsteenuste pakkujad.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE JA TÖÖ

Üldiselt **sobib** madala vaimse võimekuse korral mingi väga **lihtne ja kindlate tööülesannetega rutiinne töö**, näiteks pakkimine ja pakendamine, komplekteerimine, lihtsamad abitööd, koristamine, nõude pesemine, kärude lükkamine, aiatööd jne. Töö ei tohiks nõuda pidevalt muutuvat keskkonda ega suhtlust uute inimestega, näiteks klienditeenindaja.

Üldse **ei sobi tööd**, mille tegemise etapid võivad erineda selgeks õpitust, samuti töötamine rahaga.

Kui **tööandja tagab** struktureeritud töökorralduse, tööaja ja muud tingimused, siis on **võimalik saada töötaja, kes on efektiivne, ei tüdine ära rutiinsetest tegevustest ja raugematu tööinnuga**. Tööandja ei saa piirduda vaid teadmiseiga, et inimesel on vaimupuue. Tuleb mõista iga vaimupuudega **inimese eripära**.

Kindlasti peaks **tööandja koostööd tegema** konkreetset töötajat tundvate inimestega, kuid täpseid, üldiseid käitumisskeeme vaimupuudega töötaja kohta anda ei ole lihtsalt võimalik. Soovitav on enne töö tegemist või konkreetse **töö tegemise õppimisel kasutada** puudega inimese juhendamisel **kas asutusesisest või väljaspoolset tugiisiku abi**.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE JA TÖÖ

Takistused:

- # raskused olukordadest arusaamisel;
- # uute teadmiste ja oskuste raskem omandamine, kulub rohkem aega;
- # raske eelnevalt õpitut uutes olukordades rakendada;
- # probleemid suhtlemisel (kontakti võtmine, õigete mõistete leidmine, kasutamine, segistamine);
- # probleemid tahtevaldkonnas;
- # raskendatud emotsioonide kontroll ja suunamine, enesevalitsemine;
- # nõrk omaalgatuslikkus (ei leia endale tegevust, ootavad juhendamist);
- # tähelepanu- ja kontsentratsiooni raskused;
- # isiksuse areng võib olla häirunud;
- # alanenud kriitikavõime nii enda kui ümbritseva suhtes;
- # ei pruugi saada situatsioonidest täpselt aru ega oska muuta käitumist vastavalt sellele.

Raskendavateks asjaoludeks:

intellektihäirega kõrvuti võib esineda ka lisahäireid, haigusi (liikumistakistused, kõneraskused jm).

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE JA TÖÖ

Vaimupuudega inimeste tugevad küljed:

- # kui saavad kindla tööülesande selgeks, siis teevad seda väga hästi;
- # võivad kohusetundlikult ja järjepidevalt sooritada mingit kindlat tegevust;
- # lojaalsed, motiveeritud töötama;
- # võivad olla väga järjekindlad;
- # võivad olla väga visad ja stereotüüpsed;
- # positiivne ja optimistlik ellusuhtumine;
- # avatus, usalduslikkus, siirus;
- # võime rõõmustada lihtsate asjade üle.

juks@juks.ee
<http://www.juks.ee>



VAIMUPUUDEGA INIMENE JA TÖÖ

Soovitused töötamiseks:

Kindlasti vajavad esialgu juhendamist, võimalust konkreetse inimese poole küsimustega pöörduda. Sest omaalgatus nõrk, ootavad konkreetseid töökäsklusi.

Esialgu vajavad kohanemisaega, töökiirus on aeglasem, sest uute oskuste omandamine on raskem, kulub rohkem aega.

Lühem tööaeg, näiteks 4-6 tundi päevas, sest väsivad kiiremini. Tööaja jooksul soovitavalt võimaldada mõningaid puhkepause.

Selged ja lihtsad tööjuhendid ning üks korraldus korraga (täpne, lühike, selge), kuna on arusaamisraskused ja keskendumisvõime nõrk.

Kindlad tööülesanded ja rutiinne töö.

Suhtlemisel kasutada lihtlauseid, lihtsaid sõnu – mõtlemine konkreetne, ei saa aru keerulisest kõnест, pikkadest lausetest, abstraktsetest mõistetest, näiteks aeg, raha jne. Ei mõista keerulist huumorit ja kahemõttelisi nalju.

Suhtlemisel arvestada:

on väga mõjutatavad nii hea kui halva suhtes;

otsustamisprobleemid (ei oska kaaluda pool- ja vastuargumente);

võivad olla pinnapealsed;

põhjus-tagajärjeseoste tajumine nõrk, sellest lähtuvalt teod vähe läbimõeldud;

võivad käituda olukorrale mittevastavalt, impulsiivselt.

juks@juks.ee

<http://www.juks.ee>

